

մինչ իւր ընտանիքն ևս թալանեալ կողապտեցան՝ թէ՛ ի յայգոյ, թէ՛ ի դարգոյ, թէ՛ ի դրամէ, այժմ ի ներքոյ ծանրաբեռն պարտուց կան անկեալ՝ ոչինչ ունելով յոյս փրձանոց, միայն յԱստուած ապաւինեալ զիմեաց առ զուրկ հղբորդ սիրելոյ։ Եւ զի խնդրեմ, ո՛վ տենչալի եղբայր իմ, թէ զանց արարեր զյանցանս մեր որ առ քեզ, զայս լիցի նշան, որ զթով եռացեալ հայեսցիս ի դա (որ) քան զմիկղջերոյ զիմեաց առ աղբիւրդ յորդառատ, և զոր ինչ առ դա ցուցանես՝ ինձ է համարեալ և առ իման։ Դանդի ոչ է զանդաղելի բժշկին բժշկել զխօթացեալս, և զի կարծեմ թէ դու և և կամիցիս միաւորել զովաւ զհեռացեալսն ի քէն։ Դարձեալ զՍարգիս վարդապետի զալն, թէ ժողովին, թէ շարժմունքն մի ըստ միովէ՝ թէ յորմէ զինչ պատահեցաւ նմա և թէ ո՛րպէս վատնեցաւ ժողովեալ զինչսն և կամ թէ յեւանելն զորա յերկրէ ո՛րպէս եղև՝ զիսկութիւնն յմոտփրկոտ վարդապետէս իմասցիս։ Եւ դարձեալ ըստ թըղթոյ պատասխանին, որ ընդ Յակոբ վարդապետին, զպատասխանին խնդրեմ մի յամեցուցես։ Ողջ լիւր առ զլուսն համայնից գլուխդ երջանկաց, բաւ է։

Դրեցաւ նամակս ի թըւահաշտութեան մերոյ ՌժժԿ (1664) յամսեանն նոյեմբերի ի Իէ։ Ողջոյն տառապեալ հօրէս առ սիրեցեալ որդին իմ Սուքիաս վարդապետին։

Հրատարակեց՝ Մ. Ե. Ն.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Պ. Մ. Թ., St. Aubin. — Ս. Նեբրսկա Լամբրոնացիի Թուրքը՝ առ Ոսկան ձգնաւոր՝ հրատարակուած է Ս. Արքուդս սպարապետ, 1842ին, հեղինակին «Խորհրդածութիւն Սըրբազան Պասարապի» գիրքին կցուած յաւելուածական էջերու մէջ (21-27)։ Ձեր զրկած օրինակը տպագրեալին հետ համեմատելով տեսանք որ տեղեկ կը ստացանք զիրար։ — Առ այժմ կը մնայ մեր մօտ ի պահ։

ԽՄԲ.

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ, 1932, Փարիզ, էջ 154, գին 10 ֆր.։ Հրատարակեց Հայ Գրական Ակումբի Կեդրոնացիի՝ Գրասոն Հրանդ-Սամուէլ, 51 Rue Monsieur le-Prince, Paris (VI)։

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը հիմնուած է 1928 ին, խումբ մը մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ։ Ակումբին նպատակն է իր անդամներուն և հայ հասարակութեան մտաւոր զարգացման նպաստել, քաղաքականօրէն չհղոք զեանի վրայ և սիրոյ մթնոլորտի մը մէջ, Իր չորս տարուան դոյութեան ընթացքին Ակումբը բացառապէս Փարիզի հայութեան մատուցած է մտաւորական գնահատելի ծառայութիւն մը իր մօտ 80 զեկուցումներով, դասախօսութիւններով, եւայլն։ Այսօր Ակումբը աւելի կ'ընդարձակէ իր ծառայութեան դաշտը՝ հրապարակ հանելով, Հայ Մշակոյթի Օրուան առթիւ, մասնաւոր հատոր մը։ Հետեւեալ տողերով կը ջանանք զազափար մը տալ Սիւնի ընթերցողներուն, այս հրատարակութեան շահեկան բովանդակութեան մասին։

«Երկու Խօսք»-ին մէջ, որով կը բացուի հատորը, կը շեշտուի արժէքը մշակոյթին և կարեւորութիւնը Մշակոյթի Օրուան, որ տարուէ տարի աւելի լայն ժողովրդակա-նութիւն կը զանէ հայ գաղութներու մէջ։

Դիրքը թղթատելու ատեն հաճելի է տեսնել քով քովի անունները գրչի մշակներու, Թէքէեան, Ահարոնեան, Զօպանեան, Բերբերեան, եւայլն, որոնք միացած են Հայ Մշակոյթի վեհ զրօշին ներքեւ։

Արժէքաւոր գրութիւններ չափ են հաւաքածոյին մէջ, և կարելի չէ միաւորի դրողիլ անոնց բոլորին հետ։ Ուստի պիտի բաւականանանք ատենց մէջէն մի քանի հատը միայն ներկայացնելով։

Ուշագրաւ գրուած մըն է Պրոֆ. Նիկ. Աղոնցի «Հայ Մշակոյթի Սկզբնաւորութիւնը» խորագրով յօդուածը (էջ 33-40), որ կը բաղկանայ երեք մասերէ։ Ա. մասին մէջ հմուտ բանասէրը կը զբաղի Կորիւնի Պատմութեան վերջը գտնուող ժամանակագրական ծանօթութեանց պարզաբանութեամբ. բնագրին վրայ կարեւոր սրբագրութիւններ ընելէ յետոյ Մաշթոցի քահանայութեան և գրի զիւտին թուականները հի-

տաղօտելով կը հասնի 392 եւ 403 տարիներուն: Բ. մասին սկիզբը կատկած կը յայտնէ թէ կարելի՞ է հաւատ ընծայել այս թիւերուն, և իր գննութիւնները յառաջ տանելով կը հասնի սա ծանրակշիւ եզրակացութեան թէ «գրեթէ զիւտի պատմութիւնը եղծուած է զիտաւորեալ կերպով, թերեւ, նոյն կորիւնի ձեռքով»: Գ. մասին մէջ գրեթէ զիւտի աշխատութեանց վերաբերմամբ կարեւոր դեր կ'ընծայէ Թէոդոր Մոպսուեստացիի, և կը յարէ «Թէոդոր անունը ջնջել գրեթէ պատմութիւնը, նշանակում է չորացնել կենդանի ծառը»: Սա քիչ մը չափազանցութիւն կը թուի մեզի:

Պ. Ադոնցի այս հետազոտութեան «նըպատակը համեստ է՝ վեր հանել դժուարութիւնները և գծել ուսումնասիրութեան շաւիղը»: Ներկայ յօդուածը մէկէ աւելի հետաքննական կողմեր և հետաքրքրական ցուցումներ ունի արդարեւ:

Յաջորդ յօդուածը անխոնջ բանասէր Հ. Ն. Ակինեանի գրչէն է, «Հայ Ստեղծագործ Միութիւն» վերնագրով (էջ 41-48): Հեղինակը համառօտակի կը խօսի զիրի ծագման և կարեւորութեան վրայ, և կը շեշտէ Մաշտոցի աշխատանքին մեծութիւնը: Հայ Մշակութիւն մեծ սահմաններէն Հայոց գրականութեան հիմը դնելէ յետոյ՝ իր ստեղծագործ աջով զիր կը շնորհէ նաեւ Վրաց, որոնց խոժոռի և միսդրուլի կոչումը երկու կերպ գիրերը միանգամայն «յեղած են հայկականին վրայ»: Յետոյ Մաշտոց սղոյան ազգին համար ալ զիր կը ձեւէ և կը յանձնէ Բենիամին երէցին, որ յատկապէս իր մօտ եկած էր իր բարբարոս ժողովուրդին համար նշանագիրներ խնդրելու: Հոս Հ. Ակինեան հետաշարժով մինչև հիմայ յարգուած տեսութենէն, որուն համաձայն Ադուան ազգ ըսելով Հայոց և Վրաց սահմանակից Ադուանից աշխարհի ժողովուրդը կը հասկցուէր, կ'ուզէ հաստատել թէ այս սղոյան ազգը արան ժողովուրդն է, որ իրեն ցեղակից Գոթական ժողովուրդին հետ խառնուեցաւ. և որովհետեւ ալանական գիր և գրականութիւն ծանօթ չէ ազգերու պատմութենէն Հ. Ակինեան, իր «զգաժողով»-ին վրայ հիմնուելով կը գրէ «որ այդ գոթական գրերը ուղղակի Մաշտոց վարդապետի հնարած կամ կերպածուած «ադուաներէն լեզուի» նշանագիրներն են»: Բիւշ մը վարը

վիճական հարցերու բախելով Հ. Ակինեան չ'ուզեր յառաջանալ և աւելի խորը յուզել ադուան-ալան-գոթական նշանագիրներու զաղտնիքին յատակը: Ադուանից-Գոթաց գիրերու մասին այս տեսութեան չէնքը կերտելու համար Հ. Ակինեանի կողմէ դրուած հիմերը զօրաւոր չ'են: Ասկէ զատ յոյն պատմիչներ կ'աւանդեն թէ գոթական նշանագիրներու հնարիչը և Ս. Գիրքը գոթերէնի թարգմանողն է Ուլփիլաս (Յ 383), և ասիկա ընդունուած է առ հասարակ: Արդ այս ուլփիլասեան տեսութիւնը վրձնապէս հերքել ու քանդել պէտք է անոր տեղ Մաշտոցեանը կանգնելու համար, իսկ այդ ծանր գործը չ'ենք կարծեր որ կատարուած է Հ. Ակինեանի մէկ երկու պարբերութիւններուն մէջ:

Շահեկան գրութիւն մըն է Յ. Զաւրեանի յօդուածը վիշապներու մասին (էջ 64-75), որ կը ներկայացունի Ակադ. Ն. Մոսի տեսութիւնները: Հայաստանի մէջ, մանաւանդ Գեղամայ լեռներուն վրայ, գրանուած են վիշապ-ձուկերու մեծամեծ քարէ արձաններ, որոնք կը խորհրդանշէին ջուրի և արգասաւորութեան աստուածութիւնը: Այդ շատ հին արձաններէն ոմանք կը պատկերացնէին ձուկեր իսկ ուրիշներ՝ տարբեր կենդանիներու զուլանք, ինչպէս եղ, գոմէշ, և այլն: Կենդանական այս գլուխները կը նկատուին տոհմական խորհրդանշաններ. ուստի եղի գլուխով արձանը կանգնուած է այն տոհմին կողմէ, որ իր ցեղային խորհրդանշան ունէր եղի գլուխը: Այսպէս կը բացատրուի կաւաւ (կաւաւ) բառը, որ կը նշանակէ «եղազուլ»: Իսկ կամաւրականներու տոհմավայրի անունը Աշարունի՝ բառացի կը նշանակէ «եզորդիներ»: Նախարարական վիշապապաշտութիւնը երկար ժամանակ պայքար մղեց արեւականներու ներքու ժող արեգակնային կրօնքին դէմ, որոնց Վահագն աստուածը, սակայն, ի վերջոյ յաղթեց վիշապներուն և ստացաւ Վիշապախաղ մականունը: Վիշապը որ մինչև այն ատեն բարի աստուածութիւն մը նկատուած էր, յետ այնորիկ դարձաւ չար ոգի մը:

Յ. Զաւրեանի յօդուածը պէտք է ըսել որ շատ անխնամ տպագրուած է, և մեծ ու պղտիկ բազմաթիւ վրիպակներ սպրդած են. զոր օր. 65րդ էջին վրայ ամբողջ հատուած մը երկիցս տպուած է:

Հատորին մէջ կան ուրիշ յօդուածներ եւս՝ արժէքաւոր և շահեկան. զոր օրինակ Հայ Մշակոյթը և Սոցիալի Արուեստը՝ Լ. Մեսրոպ, Մայրենի Երաժշտութիւն՝ Վ. Սարգսեան, Մշակոյթը Խորհ. Հայաստանում՝ Ա. Խոնդկարեան, և այլն, որոնց իւրաքանչիւրը զատ զատ ներկայացնել փափաքելի էր. սակայն այսպսին ալ կը կարծենք թէ լիուլի կը բաւէ ցոյց տալու համար որ «Հայ Մշակոյթի Օր»ը բաւական հաւանութիւն հաւաքածոյ մը կը զնէ հայ բանասէրներու և ընթերցողներու գրասենտներուն վրայ միանգամայն:

Գիրքը տպուած է ընտիր թուղթի վրայ եւ զարդարուած է բազմաթիւ պատկերներով:

Ն. Վ. Պ.

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒՍՏ», Տարեգիրք, Գ. Տարի, 1933. Մ. և Մ. Պարսամբեան. 14. Rue Lafayette, Paris (10^e): երես 192, գին 1.50 souv.

Գաղութահայ կեանքի մէջ, որ նւթական և միջավայրի պայմանները աշխարհի դժուարութիւններու կը մասնեն զըրականութեան աշխատանքը, ան՝ այդ զըրականութիւնը, ապաստանած է, ջերմոյի մը զուրգորոտ խնամքին պէտք ունեցող թանկագին ծաղիկներու պէս, օրաթերթերու և սակաւաթիւ պարբերականներու ծոցը. և իթէ ատեն ատեն բախտը կ'ունենանք հրատարակուած ցանցաւ հատորներու վայելքը ճաշակիլու, անոնք ալ դարձեալ կը պարտինք մեծ մասով այս պարբերական հրատարակութիւններու օժանդակութեան:

Այս հրատարակութիւններէն բացառութիւն կը կազմեն, նոր Տարիի աւթով, մտաւորական արտադրութիւններու այն ընծայարկութիւնները, Տարեգիրք, Տարեցոյց, անուններով ծանօթ, որ, տարին անգամ մը, կուգան զրասեղաններու վրայ տեղ բռնել բազմազանակ ծաղիկներու փունջի մը կամ միրգերով լեցուն զարդամանի մը պէս:

Տարեկան այս ընծայարկութիւններու շարքին կը պատկանի Մ. և Մ. Պարսամբեաններու «Կեանք և Արուեստ» հատորը, որ իր Գ. Տարուան պատկերը կը զնէ մեր աչքերուն առջև:

Միջակ սիրուն հատոր մը, պատկերազարդ, մաքուր և խնամալ տպագրութեամբ, որ կ'երեւան, Գրականութիւն, Գեղարուեստ, Պատմութիւն, Բանասիրութիւն, Գիտութիւն, գլխաւոր բաժանումներու տակ զանազան գրուածներ, հին ու նոր կարգ մը զրոգներու մասնակցութեամբ:

Այս բաժանումներու մէջ ամենէն ճոխն է, ինչպէս պիտի սպասուէր, Գրականութեան մասը, որ կը կարգացունի զբաղան արժէք ներկայացնող համով հոտով էջեր, որոնցմէ կրնանք վեր առնել — ընտրութիւն մը ըրած ըլլալու սիրուն — ողբացեալ Ա. Արփիարեանի «Զուարթ գրականութիւն»ը զրական ասուլիսի մը ձեւով. սրամիտ, հիւթեղ բացատրութիւններու և առողջ ու ուղղադատ մտածումներու յայտնաբերութեամբ զրուած, հայ գրական վերածնունդի մը բեղմնաբեր մարդարեւական տեսիլքի մը սփռիւնքով. «Վանքիս սիրականը» Կէորդ Արքեպս. Ասլանեանի ստորագրութեամբ, գիւղական առողջ նկարագրի թիփ մը, իր կուսական եռանդին ու անձնութեան մէջ պատկերացուած. «Մանացու Անցեալ» հեղինակ Փայլակ Սանասար, տարաբնուութեան սրտածմբիկ զրուագ մը, հոգեբանական խորունկ զննութիւններով և բացատրութիւններու կենդանի տաքութեամբ զրուած, որ կ'ծու արցունքներով կը պըղտորէ ամենէն յամառ և տոկուն աչքերը. «Սեղծագործութիւնը», Յակոբ Գոյումձեանի, արեւելեան բոցավառ երեակայութեամբ եւ աշուղներու կրակոտ բառերով ուրուագծուած գեղեցկութեան տարփոտ պատկեր մը. Անայիսի «Տրապիզոնի Անթառամը» այս անունով ծանօթ վէպին գեղահիւս մէկ ուրուանկաւոր, հայ մօր գործով ըրոր ողբերկին զեղումներովը եւ կորովի ընդդիմութեամբ, ազնաւոր ճակատագրին դէմ: Ա. Զօպանեանի մէկ տեսութիւնը, «Գաղութահայ գրականութեան արժեքի մասին», իբրեւ հարադատ և կենդանի հայ գրականութիւն փաստուած և հիմնաւորուած:

Պատմութիւն — բանասիրութիւն բաժնին տակ Բրօֆ. Գ. Արուելեանէ «Կ. Եղեանցի անոնական յիշատակի» պատմական-կենսագրական կտոր մը. և Լեւոն-Մեսրոպի «Պարսկական Ռեկոնստրուկտիւր» պատմագրական կուռ և լեցուն փորձ մը, արիական մտքի ստեղծագործութեան յող-